

SARA ANDERSSON

RÖRA VID BÖCKER

Diskursiva och materiella arrangemang kring bebisars boksamvaro

Göteborg: Makadam, 2025. Skrifter
utgivna av Svenska Barnboksinstitutet
nr 174 (180 s.)

”Mamma Mu blir ’saturated with affect’” (100). Citatet anspelar på Sara Ahmeds affektteori, som i Sara Anderssons sociologiskt inriktade studie *Röra vid böcker. Diskursiva och materiella arrangemang kring bebisars boksamvaro* (2025) överförs till bebisars boksamvaro. Mamma Mu-gosedjuret skrivs fram som en läsfrämjare associerad med mjuka känslor, intimitet och trygghet, men också äckel hos föräldrarna som ser bebisdregel och smuts som en risk. Detta är ett av monografins många exempel på hur teoretiska angreppssätt hämtade från aktör-nätverksteori, kulturgeografi och feministisk teoribildning appliceras på läsfrämjande praktiker och objekt. Det utslitna Mamma Mu-gosedjuret i barnbibliotekets bebissektion och Anna-Clara Tidholms pekbok *Knacka på!* (1992) som placerats ut i bebishöjd manifesterar olika idéer om spädbarnsläsning. I studiens centrum står hur bebisläsandet tar sig form i vardagslivet.

Det etnografiska angreppssättet möjliggör för Andersson att spåra mekanismerna bakom bebisläsfrämjandet i fler led än vad tidigare forskning på fältet inneburit. Hon intervjuar, kartlägger och söker textuella och materiella ledtrådar för att belysa hur bebisläsfrämjandet görs (20). Spädbarnsläsningen pekas ut som ett tydligt avgränsat fält och pekboken behandlas bland annat som ett *kvasiobjekt*, det vill säga som ett mellanting mellan bok och leksak, men också som ett objekt som både uppmanar till och definieras av sina olika användningssätt (149–150). Det som ytterst undersöks är alltså de platser, aktörer och objekt som samverkar runt bebisars

©2026 Johanna Almqvist. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 49, 2026 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v49.1094>

läsning. Denna läsart innefattar bland annat att banka, slita i och tugga på pekboken (49). Begreppet Andersson använder för att beskriva denna ansamling av faktorer är *assemblage*, en term som fått sitt genomslag via filosoferna Gilles Deleuze och Félix Guattari.

Urvalet av studieobjekt har Andersson gjort utifrån ett förarbete i fem stadier: textinsamling samt en kartläggning av var och hur bebisläsfrämjande och spädbarnsläsning praktiseras (fas 1), fältobservationer på bibliotek i samband med besök av barnavårdscentralers föräldragrupper (fas 2), ytterligare textinhämtning med fokus på broschyrer och läskampanjmaterial baserad på rekommendationer i det föregående stadiet samt en topologisk analys av ett antal biblioteksrum (fas 3), gruppintervjuer med olika aktörer inom spädbarnsläsningens fält (fas 4) samt genom en internetforumsanalys (fas 5). Det gedigna arbetet ger en fördjupad bild av vilka aktörer, platser och objekt som samspelar för spädbarnsläsningens tillblivande, liksom för skapandet av ett "välavgränsat och identifierbart fält" (18).

Bokens tre delar behandlar i tur och ordning praktiker och samspel runt pekboken som fysiskt objekt, rörelser och känslor i biblioteksrummen samt frågan om anknytning och mammors läsfrämjande.

Den första delen ger en inblick i bebisars läspraktiker och hur dessa ramas in i text och samtal på olika arenor. Betoningen på sinen och kropp är en av de faktorer som går att spåra i flera led i nätverket: från pekböcker som handlar om kroppen och som bjuder in till olika taktila och rytmiska rörelsemönster, till bibliotekarier som hämtar argument från utvecklingsdiskurser när de trycker på vikten av att låta barnet tugga och banka på böcker (58). Bokens inledande kapitel är på så sätt både en ingång till själva bebisläsfrämjandebeskrivningen och till det specifika fält som Andersson undersöker.

I den andra delen berörs politik och affekt i relation till rum. Från aktör-nätverksteorin har Andersson hämtat ett topologiskt perspektiv för att kunna kartlägga biblioteksrummets betydelse för förkroppsligandet av olika idéer om spädbarnsläsning. Detta perspektiv innebär kortfattat att Andersson studerar "de objekt och kroppar som rör sig och flyttas runt i rummen" (72). Att fästa blicken på bibliotekens sagorum och småbarnssektioner möjliggör en jämförande analys av hur samspelet mellan rummets topologi och läsningens rörelse tar sig uttryck i olika bibliotek. En slutsats är att det småbarnsanpassade biblioteksrummet kan vara "både offentlighet och hemmavid, både politik och förtrolighet" samt att socioekonomiska faktorer spelar en betydande roll för hur rummen utformas och därmed också hur de används (78). Det rör sig bland annat om

huruvida biblioteken har resurser för att skapa den mjuka hemlika miljön som Andersson menar både framkallar "mjukhet" och äckel (åter till Mamma Mu-gosedjuret). Att det är en barnbokskaraktär som barnen bokstavligen smakar på är såklart i sig en passande ledtråd i Anderssons detektivarbete, det vill säga den form av analysarbete som hennes forskningsansats, *assemblage-etnografi*, öppnar upp för (20). Vidare påvisar hon vilken affektiv (o)ordning som dessa rum innebär, utifrån den normerande ordningen som kan kopplas till läslust samt den materiella som innebär att röra vid böckerna/röra sig bland dem (102). Att beröras av litteratur är inte en fråga som aktualiseras här, och är en av de faktorer som skiljer forskningen om bebisars läsning och barns läsning generellt åt, nämligen att studier av barns läsning har möjlighet att ta hänsyn till kognitiva aspekter och kan tala om ett läsande subjekt, på ett annat sätt än bebisläsforskningen.

Jag ser lockelsen i och vinsterna med att vända sig till Ahmed i analysen av rummets känslomässiga aspekter: hur rummets mjuka värden sätts i relation till "institutionens hygienpraktiker och de emotionella risker som aktualiseras" (95). Bitvis används kanske de teoretiska greppen lite väl yvigt, som vid begreppsfrskjutningen av Ahmeds *emotion till känsla* för att påvisa spädbarnsläsningens unika dubbelhet som både abstrakt och konkret; det fysiska att känna på något respektive det relationella i att känna med/för någon/något (94, not 10). Ahmeds begrepp *emotion* synliggör vad känslor gör i relation till kropp, makt och politik, och att förflytta diskussionen därifrån till bebisars fysiska utforskande med och av kroppen, ter sig något missvisande. Däremot skapas en lättillgänglighet i Anderssons framställning, vilken ändå måste betraktas som en styrka.

I den tredje delen görs ett nedslag i vad Andersson benämner "[l]äsfrämjande moderskap" (129). Detta avsnitt knyter på flera sätt ihop studiens breda ambitioner att undersöka alla led i bebisläsfrämjandet (129–144). Här kommer enligt min mening nätverksanalysen verkligen till sin rätt. När fokus skiftas från pekbokens materialitet och bebisens utforskande av den till diskursen om moderskap – där den lyhörda högläsande mamman lyfts fram som ett ideal – belyser Andersson sambandet mellan spädbarnsläsfrämjandet och de förväntningar som finns på moderskapet, i jämförelse med faderskapet. I analysen av olika läsfrämjande kampanjer och projekt framgår det exempelvis att anknytningsargument i första hand riktas till mamman, medan högläsning i pappa-barn-relationen främst tycks handla om att vara en god förebild (124).

Anderssens text tar ett par omvägar via interludier om exempelvis mammor och skärmtid (127–128) och dragqueenledda sagostunder i den politiska debatten (89–90). Det förra hakar i analysen av läsfrämjande moderskap och även där går Andersson till ett internetforum. Hon finner där viktiga pusselbitar till hur diskurserna om spädbarnsläsning och moderskap flätas ihop, även om jag hade önskat en mer ingående kritisk diskussion utifrån monografins teoretiska ramar. Interludiet om skärmtid kompletterar likväl analysen av mödrars läsfrämjande, medan inslaget om den politiska debatten möjligen framstår som mindre relevant i sitt sammanhang.

En av bokens verkligt intressanta aspekter finner jag i just diskussionerna om hur föräldrasubjektet (mammans) konstitueras bredvid det subjektorienterade bebisläsandet i olika rum – från barnbiblioteket till internetforumet – och i alla led där emellan. Precis som i Anderssens avhandling om flickläsarsubjektet och läspolitik, *Läsande flickor. Läspolitik och det genomlysta subjektet* (2020), görs en viktig poäng av att det läsande subjektets tillblivande hänger samman med såväl politik som känslor och ideal. Intressant i sammanhanget är att det återigen är flickor, fast i vuxen form, som förväntas eller känner att de förväntas leva upp till särskilda ideal kopplade till läsning.

I stort vittnar Anderssens fältstudier om bebisarnas och föräldrarnas (i det här fallet mammornas) sociala verklighet och dess betydelse för bebisläsningens tillblivelse. Det är ett komplement till det som tidigare upptagit störst utrymme i forskningen om bebisläsfrämjande, nämligen det samstämmiga konstaterandet att bebisars tidiga möte med böcker är viktigt för exempelvis språkutveckling (15). Andersson undersöker vad som sker i skärningspunkten mellan å ena sidan det upphöjda samtalet om läsningens betydelse och å andra sidan pekbokens ställning i praktiken som ett oömt mellanting mellan leksak och objekt. Den utsuddande gränsen för var läsningen slutar och utforskandet av objekt tar vid speglas i det breda grepp som tas om "allt det som sammanförs vid den stund då bebisens vidrör boken" (16, min kursiv).

Vad jag kan sakna, när det nu finns en allomfattande ambition, är möjligen en reflektion över individuella faktorer som påverkar läsningen, såsom funktionsvariationer och social utsatthet (barns såväl som vuxnas). Hur ser till exempel diskursen ut gällande läsfrämjande och föräldraansvar i förhållande till NPF-diagnoser? Vad innebär att läsa "på rätt sätt" i olika sammanhang? Denna invändning ska dock inte ses som en kritik mot studiens avgränsningar i stort, vilka

motiveras genom den metod som används och som innebär att textens fokusområde fått växa fram relativt organiskt. Invändningen är snarare ett tecken på monografins potential för att öppna nya dörrar.

”I kartans mitt finns pekboken, liksom den finns i rummets mitt under biblioteksbesöket” (161). Meningen sammanfattar den bredd som det topologiska perspektivet bidrar med och är vidare talande för textens stilistiska utformning. Den skeptiska läsaren kan möjligen reagera på det stora utrymme som ges åt de dubbelbottnade formuleringarna. Samtidigt sammanför Anderssons fältstudier just teoretisk abstraktion och konkreta objekt, vilket på ett elegant sätt speglar det fält hon undersöker.

Boken börjar och slutar på ett bibliotek där studiens besöksdeltagare uteblev, och där ”manifestationen av spädbarnsläsningens fundamentala uppsättningar och idéer (pekboken) lagts ut på bänkarna” (161). Konkretiseringen av teori i form av småbarnskodade objekt görs således central ända till slutet. Andersson sätter med hjälp av detta grepp fingret på vad hon finner att bebisars läsning är, det vill säga en ”konkret manifestation av sociomaterialitet” (159). För att vara en artefakt som delvis definieras av sitt begränsade ordantal, visar sig pekboken vara en viktig kunskapskälla gällande områden som kulturetnografi, moderskap och bebisläsfrämjande. Men det är när Andersson knackar på dörren till barnavårdscentraler och bibliotek för att undersöka olika faktorer av bebisläsfrämjande – topologi, affekter, politik – som den utnötta *Knacka på!*-boken blir ett verkligt belysande exempel på spädbarnsläsningens etnografi. På så sätt utgör Anderssons studie ett intressant komplement till ett forskningsfält vars tidigare fokusområde främst har varit litteracitet kopplad till bebisläsning. I slutkapitlet framhävs det som merparten av studiens intervjupersoner och bibliotekarier tycks ha insisterat på, nämligen att *allt* – från boktuggande till kaosartade biblioteksbesök – är läsning. *Röra vid böcker* mynnar ut i den fråga som följt mig genom läsningen, nämligen: ”blir spädbarnsläsning någonsin inte till?” (158).

Johanna Almqvist
Doktorand i litteraturvetenskap
Linnéuniversitetet